

Apáczai közvetlen tanítványai Kolozsvárt

Az alábbiakban azokat a közvetlen tanítványokat sorolom fel, akikről biztos tudomásom van, vagy akiket ilyeneknek itélünk. Természetesen azokat is ide kell soroznom, akiket ő tett meg az egyes klasszisok kollaboratorainak (praeceptorainak), vagy akiket mint ilyeneket már itt talált, minthogy ezek - mint öregdiákok - nem voltak mentesek az előadások látogatása s a vitatkozásokban respondensként való részvétel alól.

I. Az Apáczai jövetelét közvetlenül megelőző időben itt találjuk:

1. "Pavaj Janos Collaboratornak czinalt Asztalos Regeni Janos egy nyosoliat es egy egjegies szeket." 1653 szept. 6-án.

Ugyanő egy kántorra, vagyis évnegyedre 10 frt szegődséget kapott 1654 márc. 3-án.¹⁾

2. "Apaczaj Balint senior, ki az buza Dezman scriba volt." 1653 okt. 20-án.²⁾

3. "Andreas Doboli kamaraja az scholaban" és

4. "Papoczi kamaraja a scholaban." 1654 máj. 13-án.³⁾

E két utóbbi diák valamilyen diáktisztséget betöltő studios (collaborator, senior vagy contrascriba) lehetett.

5. "Egik Calasis Preceptornak Ugi mintt Ban Gergeljnek erre az Eztendore Paranczoltak Patronus Uramek hogi fizessunk fl. 20." 1655.

"Szegotek megh Ban Gergely Uramal hogi egik Calasist tanitca. Ugy mintt Rudimentatt. Salariuma teszen fl. 25."

1) Bedj Andras és Kobzos Istvan quártások 1653. jul. 23 - 1654. aug. 4. "Regestum Seu Ratio"-ja. 44/B., 45/A., 46/A. lev. (Ref. Ekk. Lev. tára.)

2) I. h. 44/B.

3) I. h. 47/B.

1656 febr.20.⁴⁾

6."Istvándi (Bálint ref. kurátor) Ur[am] csináltatott az fiaynak az scholához 3 három nuzolyat, megenten egy kar szeket fl. 2. den. 15." 1654 dec. 12-én.⁵⁾

Régeni Asztalos János e butordarabokat tehát a kolozsvári vagyonos polgár, egyházi kurátor három fia számára készítette, hihetőleg a most felépített farkas-utcai iskola valamelyik kamarájába. Bizonyos, hogy e fiuk a másfél év múlva Kolozsvárra rendelt Apáczai idejében is itt tanultak, jóllehet Bethlen Miklós azt írja, hogy 1661-65. esztendőbeli külsőországokbeli utjára az atyja s az ő tekintetiért Istvándi Bálint vele küldötte szolgának (utitárs-inasnak) István nevű haszontalan fiát, aki különben egyetlenegy volt. E sorokból tehát azt sejthetnők, hogy két fia időközben elhunyt s csak István maradt életben, amde Apáczainak egyik könyvtári könyvében találtam bejegyezve, hogy az ő halála utáni tulajdonos: "Valentini K. Istvándi et amicor[um] ejus. Anno 1661 die."⁶⁾ Minthogy pedig e bejegyzés Istvándi K. Bálintnak deák-mivoltára világít rája, bizonyos, hogy legalább ekkor ő is még élt s hogy Apáczainak ő is tanítványa volt. István nevű testvére, hacsak Bethlen össze nem tévesztette keresztnévüket, hasonlóképpen végigjárhatta legalább is a triviális osztályokat.

Az eddig felsorolt nyolc ifju közül Apáczai professzor egyedül talán csak Apáczai Bálintot aligha érte itt, minthogy 1660-ban már a fejedelem radnóti számtartója volt.⁷⁾

II. Apáczai jövedele után számba vehető diákok:

Az Apáczai-alumban a professzor által alkalmazott következő praceptorok neve található. E diákokat Apáczai - természetesen - a legjelesebb tanítványok közül válogatta ki.⁸⁾

1."Paulus Tsernatonii Eloquentiae in dicto collegio Lector paedagogiarum, scholasticus senatus scriba."

-
- 4) Istvándi Bálint és Keczely Gergely quártások "Szamado Regestomok" az 1655 aug. - 1656 jul. évről. 27/A. (U.o.)
 - 5) Régeni Asztalos János jegyzőkönyve. 67/A, 74/B. (Használtam az ENM. lev.tárában.)
 - 6) Ref.koll. kvtárában V. 201. sz. jelzéssel.
 - 7) Lásd előbb az Apáczai származásáról írott cikkemet.
 - 8) Apáczai-album a kollégium őrizetében 36.lap. Közülte még Fekete Mihály: A kolozsvári ev.ref. főtanoda története. Kolozsvár, 1876. 31-32. és Török István: A kolozsvári ev.ref.collegium története. Kolozsvár, 1906.

Egy következő lapon a "Praeceptorum Classicorum Nomina" cím alatt felsoroltak között találjuk "Paulus Tsernatonii praeceptor Rhetorices" nevét, Miként a hollandiai leydai akadémiára 1663 március 24-én és 1666 november 9-én történt beiratkozáskor bediktált életkorából⁹⁾ megállapíthatjuk, hogy 1633-ban született, tehát Apáczaínál 8 évvel lévén fiatalabb, ezért hihető, hogy még Fehérvárról jött át az új professzorral. Családi nevét "R" betűrövidítéssel jelezte,¹⁰⁾ amely betűt ha fel akarjuk oldani, csakis a "Rákosi" vezetéknevet találjuk. Ugyanis Kézdiszék 1659. évi lustrájában ilyen betűvel kezdődő névvel Alsócsernátonban csak Rákosi Györggyel, Felsőcsernátonban pedig csak Rákosi Lőrincsel, Demeterrel és a beteg Miklóssal találkozunk. 1691-ben ugyancsak a Rákosi név fordul elő.¹¹⁾ E helységnévből alakított vezetéknev bizonyítja, hogy családjuk máshonnan, mégpedig a ma is jórésztben református Felsőrákosról származhatott be először hihetőleg Felsőcsernátonba.

2. "Gothofredus Kedob Palatinus praec. Poesios." 1657-ben külsőországbeli, pfalzi származású diák, aki valószínűleg annak a három ifjunak egyikével azonos, akit a fejedelem 1651 október 4-én hozatott be a fehérvári kollégiumba.¹²⁾ Nevén kívül még csak az az egy magyarországi emléke maradt fenn, hogy Fogarasi Mátyás teológustársának Apáczai irányítása mellett tartott filozófiai tárgyú vitatkozását eléggé elcsépeelt szólásokkal teletömött verssel üdvözölte.¹³⁾

3. "Johannes Pavaei praec. syntaxeos." 1657-ben.

Nagyon valószínűleg azonos a már 1653-54-ben is itt praepetoroskodott¹⁴⁾ egyező nevű deákkal.

4. "Zacharias Karatsonfalvi praec. etymologiae" 1657-ben.

9) Archiv N. F. XVI. 215.

10) Bod Péter: Historia Hungarorum Ecclesiastica. Leyda. 1889. III. 420.

11) GenFüz. 1910: 83-84., 1911. 77-78, 128.

12) Lásd előbb a Magyarországi iskolákban tanult külföldi diákok c. cikkemet. (Adattár, I. 589.)

13) RMK. II. 918. és Bán Imre: Apáczai Csere János. Bp. 1958. 477, 487.

14) Lásd előbb a Scholabeli állapotok Apáczai Kolozsvárra jövele előtt c. cikkemet.

Ugyanő 1658 május 20-án már "praec. poetices". Azután az 1660 január 9-én eltemetett Apáczai eulogiumára emlékverset szerzett.¹⁵⁾

5."Gregorius Varadi et successor eius

6.Michael Dallyai praeceptores rudimentarii" 1657-ben.

7."Andreas Szanki praeceptor elementarius" 1657-ben.

8."Matthias Malaczkaei praec. syntaxeos" 1658 máj. 20-tól.

9."Andreas Abafai praec. etymologiae" 1658 máj. 20-tól.¹⁶⁾

10."Martinus Nimethi, qui successerat

11.Johanni Lindani praec. rudimentarius" 1658 máj.20-tól.¹⁷⁾

Neve után ítélve, Lindanus is külsőországbeli származásu lehetett.

12."Stephanus K.Vásárhelyi praec.element."1658 máj.20-tól.¹⁸⁾

13."Franciscus Dallyai poseos praeceptor" 1658 dec. 31-től.

14."Matthias Fogarasi syntaxeos praeceptor"¹⁹⁾ 1658 dec.31-től.

15."Johannes Szattmári etymologistar[um] praeceptor" 1658 dec. 31-től.

16."Petrus Vinczi rudimentistar[um] praeceptor. 1658 dec. 31-től. 1659 juliustól pedig "Petrus Alvinczi" néven "etymolog(iae) (Praeceptor)".²⁰⁾

17."Johannes Szentgyörgyi elementistar[um] praeceptor." 1658. dec.31-től.

18."Georgius Szentgyörgyi poseos (praeceptor)" 1659.jul.-tól.²¹⁾

19."Joannes Köpeczi syntaxeos" (praeceptor) 1659 jul.-tól.

A leydai egyetemre 1665 augusztus 11-én történt beiratkozásakor magát 26 esztendősnak vallotta.²²⁾ Apja: Ajtai János 1648 táján még köpeczi, 1668-ban pedig középpajtai pap és esperes.²³⁾ Bethlen Miklós önéletrajza szerint neki 1658-59-ben tanulótársa

15) MKvSze. 1930: 309.

16) Lásd alább Abafái F. András c. cikkemet.

17) Lásd előbb a Magyarországi iskolákban tanult külföldi ifjak c. cikkemet. (Adattár, I. 541.)

18) Lásd utóbb K.-Vásárhelyi István c. cikkemet.

19) Lásd utóbb Fogarasi Mátvás c. cikkemet.

20) Lásd utóbb Alvinczi Péter ítélőmester c. cikkemet.

21) Lásd utóbb Szentgyörgyi Beke György c. cikkemet.

22) Archiv N. F. XVI. 214.

23) MKvSze. 1930: 146. és RMK. III. 2433.

volt s szerinte "derék medicinae doctor, Apafi fejedelem udvari medicusa" lett. Különben 1668 július 16-án avatták Leydában orvosdoktorrá.²⁴⁾

20. "Andreas Havadi²⁵⁾ rudiment(ariae praeceptor)" 1659 jul.-tól.

21. "Georgius Szentersebethi element(ariae praeceptor)" 1659-jul.-tól. Apáczaik temetési kártájára emlékverset szerzett.²⁶⁾

22. "Matthias Sóváradi rudimentaristar[um] (praeceptor)" 1659 okt.-től.²⁷⁾

23. Uzoni Sz. Balázs senior; említik 1658 és 1660 febr. 23-án.²⁸⁾

24. Gidófalvi Péter 1660 január 9-én elhunyt Apáczaik temetési kártájára latin nyelvű bucsuverset szerzett.²⁹⁾ 1668-ban a kollégium seniora volt. A "Nomina studiosorum"-ban a neve után irt megjegyzés szerint: "ductus ad pastoratum Czegeinum."³⁰⁾

25. Besztercebányai Mihály Apáczaik temetési kártájára latin nyelvű bucsuzó verset irt.³¹⁾

26. Macskási Boldizsárt és

27. Vadas Gábort, valószínűleg mint főemberek gyermekeit, Bethlen Miklós kolozsvári tanuló társaiként s Apáczaik tanítványaiként említi.³²⁾

28. Apáczaik Tamást, a professzor öccsét, Bethlen Miklós hasonlóképpen tanuló társaúl nevezi meg.³³⁾

29. Bethlen Miklós 1658-59-ben³⁴⁾ és

30. Bethlen Pál, a Miklós öccse.

24) Bethlen Miklós önéletírása. Pest, 1658. I. 249. és RMK. III. 2433.

25) Fekete Mihály Szarvadi-nak olvasta.

26) MKvSzle. 1930:309. Nevét itt Georgius Sz. Örssebethi-nek nyomtatják ki.

27) Lásd alább Váradi Mátyás c. cikkemet.

28) Lásd alább Uzoni Sz. Balázs c. cikkemet.

29) MKvSzle. 1930:309.

30) Nomina studiosorum studii Claudiaci. I. (A koll. lev. tárában.)

31) MKvSzle. 1930:309.

32) Bethlen Miklós önéletírása. Bp. 1955. 103.

33) Bethlen Miklós i. h. és Bán Imre: Apáczaik Csere János. Bp. 1958. 34, 35, 37, 507.

34) Szerző: Nehány adat Bethlen Miklós tanuló-éveiből. (Lásd: alább)

31. A kolozsvári református kollégium nagykönyvtárának egyik kötetébe irt bejegyzés szerint: "1662. Thomas Szent Györgii moribundus legavit Scholae Reform. Claudiopol."³⁵⁾

Ez, az Apáczai elhunytja után két esztendővel meghalt diák is egészen bizonyosan Apáczai-tanítvány volt.

32. Tudjuk, hogy az iskolák két első diáktisztségére mindég az intézet legidősebb tanulói közül választott az ifjuság, ezért ha Gidófalvi Péter, a kollégiumnak 1668. esztendei seniora, Apáczai tanítvány volt, nagyon hihető, hogy az ugyanekkori *contrescriba*: K. Vásárhelyi Pál is még itt érte Apáczait. Ő - a diákok névsora szerint - a kollégiumból történt eltávoztása után "*ductus ad rectoratum Felső Banyainum.*"³⁶⁾

A kolozsvári kollégiumi diákok legrégebbiről megmaradt névsora az 1668-esztendőben kezdődik. Sajnálatos körülmény, hogy évszám-
mos beosztás nincsen benne s ezért csak egyéb adatokból kísérelhető meg az évek szerinti beosztás. De azt sem tudjuk megállapítani, hogy mikor léptek a kollégium kötelékébe s mikor távoztak el onnan, azonban az első 20-25 ifjuról feltételezhető, hogy ha nem is, mint *subscribált* diákok, de legalábbis mint *classisták* már Apáczai idejében is e kollégium küszöbét koptatták, mint ahogyan Pápai Páriz Ferenc is feljegyezte naplójában, hogy az 1658. esztendőben "*Parentes quoque mei non dispari fato acti, ut sibi suisque consulant, Claudiopolim se conferunt, ubi hoc adhuc bono felix, ut gymnasio Albensi amisso, gymnasium non minus florens rectoribus literario mire devotis, Johanne Csere Apacio ss. Theol. D. et P.P. Andrea Forcsalmi communi quasi olim Transilvaniae praeceptore, et pedagogiarcha Paulo Csernatoni, offerendum. Etymologicam classem saluto, et egregie proficio praeceptore publico et privato Andrea Abafai, annum integrum.*"³⁷⁾

35) Könyvtári jelzése: P. 192.

36) *Nomina studiosorum.* 1.

37) Koncz József: Pápai Páriz Ferenc naplója 1649-1691. ItK.1892: 389.